

Leitanin eftir tí føroyska tónanum

Fyrstu føroysku tónaskøldini hugsaðu um ein serføroyskan tóna, ið tónleikur og lög skuldu verða íborðin. Sentraleuropæisk tónleikafatan um miðu 18. øld vann frama í Havn í byrjanini av 19.øld

Leif Hansen

Tjóðskaparromantiskur tónleikur og tjóðskaparromantiskur tónleikaestetiskur hava, fyrst og fremst røtur í romantiskum tónleiki og romantiskari tónleikafatan. Men eisini í einari mentunarnationalistiskari ideologi sum vil varðveita og styrkja nationala mentunararvin. Tí vil tjóðskapartónleikur sýna tónleikalig drøg, sum kunna samantvinnast við eina ávísa tjóð. Tað er tó trupult at seta romantiskan tónleikaestetik inn í eina fasta skipan.

Tónleikagranskarin Gerald Abraham vísir hesum viðvíkjandi á, at romantiskur tónleikur er lættari at kenna aftur enn at definera. Tónleikurin skal heldur síggjast sum ein listarlig áskoðan ella ein andaligur hugburður heldur enn at verða lýstur út frá einum ávísnum teknikki ella stíli.

Tó at vit ikki kunna tosa um nakra samanhangandi tónleikafatan ella tónleikaestetik so verður Leipzig og serliga Robert Schumann og tíðarrit hansara "Neue Zeitschrift für Musik" í 1830innum og 1840innum roknað sum tónleikaligur miðdepil. Her varð lagdur dentur á at eitt tónlistarverk skuldi hava eitt innihald. Eitt innihald, sum kundi tala til hin einstaka eins og alla mannaættina. Eitt slíkt innihaldi meinti man ikki at kunna ávísa í nógvum av samtíðartónleikinum t.d. í salon- og virtustónleikinum. Heldur ikki tann eldri wienerklassiski tónleikurin við sínum objektiva, klára og symetriska dámi var hildin at kunna liva upp til innihaldskravið. Tann subjektiva kenslan vígaði meira enn rationalisma og hennara utopiska samfelagssýn, sum fyrri helmingur av 18. øld varð litað av.

Í einum føroyskum samanhangi hevur ein annar partur av romantiska hugsunarhattinum alstóran týðning, nevnliga tann stóri áhugin fyri fortíðini hjá tjóðini og hvussu tjóðin verður framborðin í eitt nú kvæðum, sagnum og ævintýrum. Væntað varð av tjóðskaparligum tónaskøldum og tónleiki teirra at hann skuldi luttaka í stríðnum fyri tjóðskaparligari tilvitan. Tankin um at tónleiki skal verða íborðið tjóðskaparlig drøg er tætt knýttur at romantiskum hugsunarhátti.

Hvat er ein nationalur tóni?

Tað kundi verið sagt, at tað finnast líka nógvar definitiónir av einum nationalum tóna, sum tað eru fólk í einari tjóð. Men tá ein nationalur tóni nærur altíð verður knýttur saman við tjóðskaparligum samleika er tendensurin, at ein slíkur tóni verður bundin at gomlu fólksligu mentanina hjá tjóðini.

Ímyndin av einum serligum føroyskum tóna, eisini í nútíðar tónleiki, hevur soleiðis í Føroyum eins og aðrastanis útgangsstøði í tí tankanum, at tað er ein ella annar samanhangur millum tann nýggjari tónleikin og tann traditionella føroyska tónleikin, serliga kvæða – og sálmatraditionina. Tann føroyski tónin skal onkursvegna innihalda somu markardragandi autentisku drøg, sum vit meina kvæða – og sálmasanginum innihalda. Hendan ímyndin av einum serligum nationalum tóna verður eisini lýst í modernað nationalismugransking (A. Smith), som sigur hvussu nationalisma upptekur og endurtulkar elementir úr etnisku fortíðuni hjá tjóðini, sum amboð í royndini at konstruera eina modernaða tjóð.

Tey fyrstu tónasköldini

Um aldarskifti fara fyrstu føroysku tónasköldini til verka. Eg fari her taka tvey av teimum fram, nevniliga Jógvan Waagstein og Petur Alberg. Teirra tónleikur avmarkar seg í høvuðsheitum til sang- og sálmaløg. Tó at hesu lög bera týðulig drøg úr donskum og norðurlenskum sangløgum so vóru tey allarhelst fatað sum føroysk við serføroyskum eiginleikum. Fyrst í farnu öld høvdu skúlabørn hollan kunleika til danska sangtraditión og tí var tað neyvan nøgtandi í einum tjóðskaparligum høpi, at syngja tekstir á føroyskum til lög, sum fólk settu í samband við danskar tekstir. Tí er hugsandi at lög hjá hesum báðum tónasköldum, hóast tøttu bondini við útlenska traditión allíkavæl, vóru og verða fatað sum serføroysk, men at hetta heldur byggir á sjálvt innihaldið tekstum, heldur enn tónleikaligt innihald.

Petur Alberg sigur í einari samrøðu við norðmannin E. Bergendahl, sum er endurgivin í frálíku ritgerðini hjá Thomas S Anderssohn um H. J. Højgaard soleiðis um nýggju lögini: *”Mange af disse digte egnet sig udmerket til sang – men, det manglet melodier og jeg blev snart klar over, at et digt som ikke kunne synges ikke paa den mest effektive maate udnyttede sig selv som nationalt vækkelsesmiddel”*

Soleiðis er tónleikafatanin hjá Petur Alberg tætt knýtt at áðurnevndu tjóðskaparromantiskari tónleikafatan sum sær arbeiði hjá tónaskaldium sum partur av stríðnum tjóðskaparligari tilvitan.

Sjálvt um munurin millum eitt nú lögini hjá Alberg og Waagstein kann verða trupul at ávísa, so sigur Alberg seinni í somu samrøðu:

Flere af hans (Waagsteins LH.) melodier er særdeles smukke, men jeg synes de mangler det specifikt færøske præg, denne bløde, vemodige, næsten sentimentale understrøm, som allikevel ikke er sterkere end den lar duen komme til sin ret.”

Sjálvt um tað er vónleyst at vita hvat tað fyri karakteristika, sum Alberg meinir at tað ”specifikke færøske” inniheldur, so vísir hetta tónasköld heilt frá byrjan hugsaðu um hesi viðurskifti.

Tó at Jógvan Waagstein var sera tilvitaður um virðini hjá gomlu føroysku sálmaløgnum og føroyska dansinum, so eru eingin spor av hesum forna tónleiki at finna í lögum hansara. Heldur ikki lögini hjá Alberg bera brá av serføroyskum tónleikatilfari. Lögini hjá tónasköldunum báðum kunna uttan trupulleikar síggjast sum partur norðurlenskari-týskari siðvenju.

Íblásturin úr kvæða- og vísuløgnum sæst í føroyskari tónleikasøgu ikki fyrr enn í lögnum hjá H.J. Højgaard, sum miðskeiðis í 1900-talinum kom inn á føroyska tónleikapallin.

Kirkjusangur sum partur av tjóðskaparligari tilvitan

Tó at Jógvan Waagstein í sínum egnu lögum ikki leitaði aftur í føroyskan fólka- og kirkjusang, so fekk kirkjusangurin hansara størsta áhuga.

Tann siðbundni føroyski sálmasangurin ella kingosangurin var um sama mundi við at dvína fyri nýggjara sálmasanginum við orgulfylgispæli. Í Havn var á døgum Waagsteins tó einans sálmasangur við orgli og hóast at Waagstein sjálvur var organistur í Havnar kirkja sigur hann í einari talu hildin fyri Løgtinginum í 1927 og sum sama ár stóð at lesa í Varðanum við heitinum, *”Kirkjuløgini og hin føroyski kirkjusangurin”*:

”Hesi sálmaløg muga vit goyma, tí hóast tey bera vitnisburð um eitt lægri musikkteknisk mentunarstig, serliga hvat tað rytmiska viðvíkur, so eru teu allíkavæl borin av tí heilaga trongd og eldhuga, sum var sermerki fyri ta gomlu tíðina, og harafturat eiga hesi gomlu sálmaløg ein heilagan hita í felag við reinari kunstform, og

*harvið kunna tey geva tí nýggja tónleikinum eina vegleiðing til at hava sín uppruna í tí gamla.
Tað er í øllum lutum so, at hin besti stuðul fyri tað nýggja er, at hava rót í tí góða gamla.”*

Tónleikafilosofiskan íblastur hevur Waagstein uttan iva funnið ma. í danska organistinum og tónaskaldinum A.P. Berggreen (1801-1880), sum umframt síni sálmaløg er kendur fyri sínar nótaútgávur av donskum fólka- og sálmaløgum. Men Berggreen endurgav ikki bara løgini, sum hann hevur hoyrt tey. Tey tónleikaligu stíldrøgini úr gamla tónleikinum skuldu latast í ein samtíðar tónabúna og harvið kom tann nýggji tónleikurin at byggja á tann gamla – tann ”upprunaliga” tónleikin.

Arbeiði hjá Waagstein við at innsamla og útgeva gomul sálmaløg kunna væl sammetast við hugtaki ”kunsterisk folketone”, sum Berggreen brúkti um sín tónleik, sum bygdi á gamlan danskan fólkasang. Eingin ivi er um, at Waagstein kendi til nationalromantisku tónleikaæstetisku tankanar hjá m.a. Berggreen og hetta tankagóðs hevur ávirkað og inspirerað hann í arbeiðnum við føroyskum sálmaløgum.

Waagstein sær gomlu sálmaløgini sum tekin um eitt homogent fólk, sum í øldir hevði varveitt sín sálmasang, men sum tann nýggji tónleikurin (tvs. nýggju sálmaløgini) vóru í ferð við at forkoma.

Tí vildi hann sameina gomlu sálmatraditióinina við samtíðirnar tónleik, fyri at skapa eina heild. Úrslitið varð útgávanar av gomlum føroyskum sálmaløgum í 1931 og 1947.

Hesi sálmaløgini, sum í sera stóran mun vóru foreinklingar av tí stóra magrfaldi av lögum og variantum sum funnust, kunna væl skiljast sum ein roynd at skapa ein homogenan føroyskan sálmasang, sum kundi virka sum bolverk móti frambrúsandi donsku sálmatraditióinini í Føroyum.

Tónleikasøguligir varðar

Nýggjari føroysk tónleikasøga byrjar í tíðini tá Jógvani Waagstein og Peturi Alberg virkaðu. Tónleikurin og serliga sangur høvdu eftir teirra tykki ein alstóran leiklut í royndini at gera føroyingar tjóðskaparligt tilvitaðar. At føroyingar framvegis syngja hesi lög má tó bera boð um, at dygd eisini var í teimum. Eisini muga gomlu føroysku sálmaløgini, sum Waagstein savnaði og endurnýggjaði síggjast sum ein varði í føroyskum sálmasangi.

Nógv av lögnum standa eftir sum góð tónleikasøgulig dømi um tónleikaliga ávirkan og íblástur av evropæiska fastlandinum. Somuleiðis var tónleikafatan teirra eisini grundfest í einari romantiskari tónleikafatan.